

بررسی روند موضوعی پایان‌نامه / رساله‌های رشته‌ی جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی (سال‌های ۱۳۸۸-۱۳۷۹)

مورد مطالعه: پایان‌نامه / رساله‌های دانشگاه‌های تهران، شهید بهشتی و تربیت مدرس

مسعود نیک سیرت - کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشکده‌ی جغرافیا، دانشگاه تهران

سید علی بدری* - دانشیار دانشکده‌ی جغرافیا، دانشگاه تهران

پذیرش مقاله: ۱۳۹۰/۱۲/۰۸ تأیید نهایی: ۱۳۹۱/۰۷/۲۶

چکیده

بررسی سیر موضوعی پایان‌نامه‌های رشته‌ی جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی در یک دوره‌ی زمانی مشخص، تصویری از فعالیت‌های پژوهشی دانشجویان این رشته را ترسیم می‌کند. با توجه به اهمیت پایان‌نامه‌ها و هزینه، زمان و انرژی زیادی که صرف تهیه‌ی آنها می‌شود؛ آگاهی از محتوا و شناسایی گرایش‌های موضوعی آنها ضروری به نظر می‌رسد. پژوهش حاضر از نوع توصیفی - تحلیلی و روش انجام آن تحلیل محتوایی است. جامعه‌ی آماری پژوهش را تعداد ۲۰۶ پایان‌نامه / رساله‌ی دانشجویان رشته‌ی جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی سه دانشگاه شهید بهشتی، تربیت مدرس و تهران که بین سال‌های ۱۳۸۸-۱۳۷۹ دفاع شده بودند، تشکیل می‌دهند. با استفاده از نظرات استادان و صاحب‌نظران این رشته، مبنای تعیین موضوع پایان‌نامه‌ها، شاخص‌های توسعه‌ی پایدار در نظر گرفته شد و پایان‌نامه‌ها به پنج طبقه‌ی موضوعی کلی و ۲۲ زیرگروه موضوعی تقسیم شدند. با استفاده از چک‌لیست کنترل، اطلاعات مندرج در صفحات آغازین پایان‌نامه / رساله‌ها (۱۵ صفحه اول) جمع‌آوری شد. این اطلاعات کدگذاری و وارد نرم‌افزار SPSS. 16 شد و با استفاده از آمار توصیفی و استنباطی اطلاعات مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند. نتایج پژوهش حاکی از آن است که پایان‌نامه‌ها / رساله‌های دانشجویان بیشتر به موضوعات اقتصادی و کمتر به موضوعات زیست‌محیطی گرایش داشته‌اند. نتایج این مطالعه نشان می‌دهد که از بین موضوعات پنج‌گانه در گرایش به موضوعات کالبدی - فضایی و نهادی - مدیریتی بین دانشگاه‌های مورد مطالعه تفاوت معناداری وجود دارد. همچنین یافته‌های پژوهش بیانگر آن است که علوم کشاورزی و منابع طبیعی، علوم اجتماعی و علوم اقتصادی، به ترتیب بیشترین تأثیر را بر پایان‌نامه / رساله‌های رشته‌ی جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی داشته‌اند.

کلیدواژه‌ها: تحقیقات علمی، گرایش موضوعی، پایان‌نامه / رساله، رشته‌ی جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی.

مقدمه^۱

توسعه‌ی روستایی کشور، نیازمند توسعه و تقویت بخش تحقیقات روستایی با رویکردی آینده‌نگر و راهبردی بوده و یکی از رشته‌هایی که چنین مأموریتی را در ساختار فعالیتی آموزش عالی برعهده دارد، رشته‌ی جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی است. این رشته می‌بایست در راستای تحقق اهداف برنامه‌های توسعه‌ی روستایی از یک سو و انجام رسالت آموزش عالی در برآوردن نیازهای کشور از سویی دیگر، کاربردی کردن نتایج و دستاوردهای پژوهش‌های دانشجویی را مورد توجه قرار دهد. یکی از راه‌های دستیابی به این هدف، ساماندهی و هدایت موضوعات پایان‌نامه/ رساله‌های دانشجویان کارشناسی ارشد و دکترای رشته‌ی جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، در راستای نیازهای جامعه‌ی روستایی کشور است. لازمه‌ی این مهم، بررسی و شناخت روند موضوعی این پایان‌نامه/ رساله‌ها است که هدف این پژوهش شمرده می‌شود.

بررسی سیر موضوعی پایان‌نامه‌های هر رشته در یک دوره‌ی زمانی مشخص، تصویری از فعالیت‌های پژوهشی در حوزه‌ی مورد بررسی را ترسیم می‌کند. بخش مهمی از این فعالیت‌های پژوهشی از سوی مؤسسه‌های آموزش عالی و دانشگاه‌ها انجام می‌گیرد که طلایه‌داران عرصه‌ی مطالعات و پژوهش‌های کشور هستند. بنابراین مسئله‌ی پژوهش همواره در دانشگاه‌ها یکی از ارکان بنیادین بوده است. در این راستا و برای ارتقای سطح آموزش عالی در کشور، باید توجه داشت که یکی از راهبردها و خط‌مشی‌های ارتقای کیفیت، کارایی و اثربخشی آموزش عالی منطبق با برنامه‌های آموزشی دانشگاه‌ها و منطبق با نیاز جامعه و بازار کار است (طایی، ۱۳۸۲: ۳۳)، اما این رکن اساسی در عمل با مشکلات و موانعی روبه‌رو بوده که یکی از آنها، عدم تطابق موضوعات پژوهشی و مطالعاتی دانشجویان با نیازهای موجود در جامعه است. بررسی این مسئله از مهم‌ترین برنامه‌هایی است که نیازمند توجه دست‌اندرکاران مطالعات علمی کشور است.

در سال‌های پس از انقلاب مؤسسه‌های آموزش عالی، مطالعات و پژوهش‌های زیادی در زمینه‌ی شناخت و حل مشکلات جامعه‌ی روستایی انجام داده‌اند. در این میان، دانشجویان رشته‌ی جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی نیز سهم قابل توجهی از این مطالعات را در قالب مقاله‌های علمی و پایان‌نامه/ رساله‌های دانشجویی برعهده داشته‌اند. بنابراین بررسی سیر گرایش موضوعی این مطالعات علمی و سیاست‌گذاری در راستای ارتقای سطح کیفی و کاربردی کردن آنها ضروری به نظر می‌رسد.

پایان‌نامه نخستین کار پژوهشی جدی دانشجویان در مقاطع مختلف تحصیلات تکمیلی است و ارائه‌ی آن، یکی از شرایط اصلی اخذ مدرک تحصیلی در دوره‌های تحصیلات تکمیلی است. پژوهش‌هایی که تاکنون در قالب پایان‌نامه انجام شده‌اند نقش به‌سزایی در پیشرفت علوم داشته‌اند. بنابراین چون پایان‌نامه‌ها از منابع اطلاعاتی با ارزش هستند، آگاهی از محتوا و شناسایی گرایش‌های موضوعی آنها ضروری به نظر می‌رسد (آذرانفر، ۱۳۸۵: ۲۰). همچنین بررسی مفاد این منابع اطلاعاتی و بررسی روند موضوعی آنها، می‌تواند هر خواننده را تا حدی با طرز فکر، سلیقه‌ها و جهت فکری

۱. این مقاله برگرفته از پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد با عنوان "سنجش ارتباط بین تحقیقات علمی و نیازهای جامعه‌ی روستایی (مورد مطالعه: پایان‌نامه/ رساله‌های کارشناسی ارشد و دکترای رشته‌ی جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی)" است که به راهنمایی دکتر سیدعلی بدری در دانشکده‌ی جغرافیای دانشگاه تهران به اتمام رسیده است.

دانشجویان آشنا کند و راهنمایی برای برنامه‌ریزی‌های صحیح در آینده باشد (کیان‌مهر، ۱۳۷۶: ۲). با توجه به اهمیت پژوهش و هزینه، زمان و انرژی زیادی که صرف فعالیت‌های پژوهشی می‌شود، شناخت شرایط اثرگذار در گرایش‌های موضوعی پژوهش‌های یک حوزه‌ی علمی و اینکه چه عواملی سمت‌وسوی این گرایش‌ها را مشخص می‌کند، اهمیت می‌یابد (افقهی، ۱۳۸۶: ۳). یکی از این حوزه‌های علمی، دانشکده‌های جغرافیا هستند که همه ساله بخش زیادی از امکانات مالی دولت و بخش قابل توجهی از نیرو و وقت اعضای هیأت علمی را برای هدایت و راهنمایی دانشجویان به کار می‌گیرند. بنابراین باید پژوهش‌هایی که در قالب پایان‌نامه / رساله در این مراکز علمی انجام می‌شوند، از حداکثر کارایی برخوردار باشند. اولین شرط دست یافتن به این هدف، انتخاب موضوع‌های مناسب برای پایان‌نامه‌هاست (آزاد، ۱۳۸۲: ۸۷). در این زمینه می‌بایست توجه داشت که موضوع انتخابی پایان‌نامه، معمولاً محدود و تخصصی است و مطالعه در مورد آن، زمان مشخص و چارچوبی مبتنی بر روش علمی را طلب می‌کند. همین ویژگی است که پایان‌نامه را تبدیل به منبع اطلاعاتی ارزشمندی برای علاقه‌مندان به آن حوزه‌ی موضوعی می‌سازد (گرچی و همکاران، ۱۳۸۷: ۲۴).

حال با توجه به مواردی که گفته شد و نظر به اهمیت مطالعات علمی، به‌ویژه پایان‌نامه‌ها و تأثیر آنها بر روند تحولات هر رشته، به نظر می‌رسد نگاهی دقیق‌تر به سیر گرایش موضوعات پایان‌نامه‌های دانشجویان رشته جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی که طی سال‌های قبل به انجام رسیده است خالی از فایده نباشد.

پیشینه پژوهش

با توجه به تازگی، نو و به‌روز بودن موضوع پژوهش پیش رو در رشته‌ی جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، پژوهشگر با وجود تلاش و جست‌وجو در منابع مختلف داخلی و خارجی با خلاء مطالعه در زمینه‌ی موضوع پژوهش روبه‌رو شد. به‌گفته‌ای با وجود اهمیت موضوع که به‌صورت تذکر و ارشاد در آثار مکتوب مورد اشاره قرار گرفته، شاید بتوان گفت، تاکنون در این رشته با این کیفیت به مطالعات علمی دانشجویان نگریسته نشده است. از این رو محقق به بررسی پیشینه‌ی مطالعاتی موضوع در سایر رشته‌های علمی پرداخت (جدول ۱).

نتایج پژوهش حسین‌پناه (۱۳۸۶) که به‌روش تحلیل محتوا انجام شده حاکی از آن است که بیشترین پایان‌نامه‌ها در دانشگاه تهران تدوین شده و بیشترین فراوانی گرایش‌های موضوعی به "خدمات و استفاده" اختصاص داشته است. همچنین بیشترین فراوانی در روش‌های پژوهش مربوط به «روش پیمایشی» بوده است.

موموه^۱ (۱۹۹۶) صدویازده عنوان پایان‌نامه‌ی دوره‌های تخصصی کتابداری موجود در آرشیو اطلاعات دانشگاه احمدبلو^۲ نیجریه را بین سال‌های ۱۹۹۲-۱۹۷۷ بر اساس سال دریافت و درجه مدرک اعطا شده، موضوع، نوع کتابخانه و محدوده‌ی جغرافیایی آن مورد بررسی قرار داد. بالاترین تعداد پایان‌نامه‌های ارائه شده مربوط به سال ۱۹۹۱ و بیشترین

1. Mommoh
2. Ahmadubello

موضوعات انتخاب شده، متمرکز بر کتابخانه‌ها و مطالعه‌کنندگان بود و در میان آنها کتابخانه‌های دانشگاهی نیز بیشتر مورد بحث قرار گرفته بودند. موموه پیشنهاد می‌دهد که باید پژوهش، درباره‌ی موضوعات جدید و بکر صورت گیرد.

جدول ۱. پیشینه‌ی مطالعاتی پژوهش

عنوان	نویسنده	قلمرو موضوعی	قلمرو زمانی	قلمرو مکانی
بررسی روند موضوعی پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه‌های مستقر در تهران طی سال‌های ۱۳۶۶ لغایت ۱۳۷۵	کیان‌مهر (۱۳۷۶)	کتابداری و اطلاع‌رسانی	۱۳۶۶-۱۳۷۵	تهران
نگاهی به عناوین پایان‌نامه‌های دکترای کتابداری و اطلاع‌رسانی خارجی بین سال‌های ۱۹۹۴ تا ۱۹۹۹	آزاد و منصوریان (۱۳۸۰)	کتابداری و اطلاع‌رسانی	۱۹۹۴-۱۹۹۹	بین‌المللی
گرایش‌های پژوهشی در پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی	Abdoulaye(2002)	کتابداری و اطلاع‌رسانی	۱۹۹۴-۲۰۰۰	مالزی
تحلیل موضوعی پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد رشته‌ی زبان و ادبیات فارسی دانشگاه تربیت مدرس از سال ۱۳۶۴ تا ۱۳۷۵	دانشگر (۱۳۸۲)	زبان و ادبیات فارسی	۱۳۶۴-۱۳۷۵	تهران
آیا موضوعات پژوهشی پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد پرستاری با شاخص بار بیماری‌های منطقه به صورت سال‌های تعدیل شده عمر بر حسب ناتوانی مطابقت دارد؟	هروی کریموی (۱۳۸۵)	پرستاری	۱۳۷۹-۱۳۸۴	ایران
بررسی سیر گرایش موضوعی و روش پژوهش پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه‌های دولتی شهر تهران بین سال‌های ۱۳۷۹ تا ۱۳۸۵	حسین‌پناه (۱۳۸۶)	کتابداری و اطلاع‌رسانی	۱۳۷۹-۱۳۸۵	تهران
بررسی روند موضوعی تحقیقات رشته‌ی کتابداری و اطلاع‌رسانی: بر اساس استادهای ۲۰۰۵-۱۹۹۶ در مقالات سالنامه آریست در سال‌های ۲۰۰۲ تا ۲۰۰۶	افقهی و باقری (۱۳۸۶)	کتابداری و اطلاع‌رسانی	۲۰۰۲-۲۰۰۶	بین‌المللی
گرایش موضوعی پایان‌نامه‌های دانشکده مدیریت و اطلاع‌رسانی پزشکی (سال‌های تحصیلی ۱۳۸۰-۱۳۸۶)	گرچی و همکاران (۱۳۸۷)	مدیریت و اطلاع‌رسانی پزشکی	۱۳۸۰-۱۳۸۶	تهران
بررسی و تحلیل محتوای پایان‌نامه‌های جهانگردی در ایران	زکی (۱۳۸۷)	جهانگردی	۱۳۴۴-۱۳۸۵	ایران
بررسی گرایش موضوعی مقالات دایره‌المعارف کتابداری و اطلاع‌رسانی	نوذری (۱۳۸۷)	کتابداری و اطلاع‌رسانی	-	ایران
روند گرایش به موضوع طب سنتی و مکمل/جایگزین در تحقیقات پایان‌نامه‌ای (۱۳۷۰ تا ۱۳۸۵)	مرادی لاکه و همکاران (۱۳۸۷)	علوم پزشکی	۱۳۷۰-۱۳۸۵	تهران
بررسی گرایش‌های موضوعی کتاب‌های اطلاعاتی کودکان و نوجوانان طی سال‌های ۱۳۸۰-۱۳۸۴	غیبی زاد (۱۳۸۶)	کتابداری و اطلاع‌رسانی	۱۳۸۴-۱۳۸۰	ایران
گرایش‌های موضوعی کتاب‌های داستانی کودکان	عبدلی (۱۳۸۳)	کتابداری و اطلاع‌رسانی	۱۳۷۶-۱۳۸۰	ایران

منبع: مروری بر مطالعات اسنادی و کتابخانه‌ای

گرچی و همکاران (۱۳۸۷) چنین نتیجه‌گیری می‌کنند که دانشجویان به بعضی از موضوعات توجه بیشتر و به برخی توجه کمتری داشته‌اند. پژوهشگران، این امر را متأثر از تخصص استاد راهنما، سرفصل‌های درسی و ناآگاهی از موضوعات به‌روز می‌دانند.

استرونک^۱ و همکاران (۲۰۰۵)، پژوهشی با عنوان "نیازهای تحقیقاتی روستا و منابع اطلاعاتی برای انتخاب موضوعات خدمات انسانی" انجام داده‌اند که در دو جلد به چاپ رسیده است. نویسندگان در جلد اول سه موضوع محلی هدف پژوهش را مورد بررسی قرار می‌دهند (پشتیبانی از کار، سوءاستفاده از مواد مخدر و رفاه کودکان) و کمبودها و شکاف‌های مطالعات روستایی موجود را در هر موضوع بیان می‌کنند. در جلد دوم منابع اطلاعاتی معرفی می‌شوند که می‌توانند در این سه موضوع مورد استفاده قرار گیرند. همچنین به چگونگی حمایت سازمان‌های اجرایی در مطالعات تجربی مرتبط با این سه موضوع محلی در روستاهای آمریکا توجه می‌کند. یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که در بعضی از موضوعات مهم خدمات انسانی، کمبود مطالعات روستایی مناسب وجود دارد. علاوه بر این در بعضی از موضوعاتی که در زمینه‌ی آنها پژوهش انجام گرفته است، محدودیت روش‌شناسی پژوهش مانع جدی بوده است. نویسندگان به چند اقدام اساسی اشاره می‌کنند که برای تقویت مطالعات و بهبود کمیّت و کیفیت خدمات انسانی روستا می‌بایست مورد توجه پژوهشگران و حامیان آنها قرار گیرد و در اکثر آنها، به ایجاد مراکز پژوهشی در روستا و استفاده از روستاییان در مراحل پژوهش توجه دارند.

باتریل^۲، هاون^۳ و گیل^۴ (۲۰۰۲) به بررسی و تحلیل محتوای پایان‌نامه‌های دکترای جهانگردی (۱۴۹ مورد) در دانشگاه‌های بریتانیا و ایرلند طی سال‌های ۱۹۹۹-۱۹۹۰ پرداخته‌اند. متغیرهای اصلی پژوهش عبارتند از: نوع دانشگاه، سال دفاع، گرایش موضوعی و روش‌های جمع‌آوری و تحلیل داده‌ها. گرایش مطالب شامل ۲۲ موضوع بوده که بیشترین آنها در سه قلمرو توسعه‌ی جهانگردی، رفتار جهانگردی و صنعت جهانگردی بوده است. یافته‌های پژوهش بیانگر آن است که بیش از ۳۷۷ پایان‌نامه دکترای طی سال‌های ۲۰۰۰-۱۹۸۷ میلادی در ایالات متحده آمریکا و کانادا، در زمینه‌ی جهانگردی انجام شده است. بیشترین مطالعات مذکور، به ترتیب فراوانی به رشته‌های نُه‌گانه‌ی تفریحات (۹۷ مورد)، جغرافیا (۵۰ مورد)، انسان‌شناسی (۵۰ مورد)، مدیریت بازاریابی و علوم تربیتی (هر کدام به‌طور جداگانه ۲۹ مورد)، تاریخ (۲۸ مورد)، اقتصاد (۲۶ مورد)، برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای (۱۴ مورد) و جامعه‌شناسی (۱۳ مورد) اختصاص داشته است.

یافته‌های پژوهش مکی‌زاده (۱۳۸۷) که به تحلیل استنادی پایان‌نامه‌های رشته‌ی جغرافیا (برنامه‌ریزی شهری) در دانشگاه‌های تهران، تربیت مدرس و یزد می‌پردازد؛ بیانگر آن است که بیشترین پایان‌نامه‌ها به حوزه‌ی موضوعی توسعه‌ی فضایی و تحلیل مکانی با ۱۲/۶۷ درصد و کمترین پایان‌نامه‌ها به مسائل طبیعی شهرها و حاشیه‌نشینی ۲/۲۶ درصد اختصاص داشته است.

مه‌یر آرنت^۵ (۱۹۹۰) پایان‌نامه‌های جغرافیای جهانگردی آمریکای لاتین، طی سال‌های ۹۰-۱۹۸۰ میلادی (۹۵ مورد) را مورد تحلیل محتوایی قرار داده است. وی موضوعات پایان‌نامه‌ها را به یازده گروه بدین شرح دسته‌بندی کرده

1. A. Strong
2. Bottrill
3. Haven
4. Gale
5. Meyer-Arendt

است: توصیفی، تاریخی، جنبه‌های فضایی و مکانی، تصوّرات، آثار عمومی جهانگردی، آثار اقتصادی جهانگردی، آثار فرهنگی و اجتماعی جهانگردی، آثار زیست‌محیطی جهانگردی، پارک‌های ملی جهانگردی، توسعه‌ی جهانگردی و کتاب‌شناسی جهانگردی. نتایج مطالعه‌ی مه‌یر آرنِت بیانگر آن است که بیشترین مطالعات جهانگردی مربوط به حوزه‌های توسعه‌ی جهانگردی (۱۶ مورد)، توصیفی و آثار اقتصادی جهانگردی (هر کدام به‌طور جداگانه ۱۴ مورد)، ابعاد تاریخی جهانگردی (۱۳ مورد) و آثار فرهنگی اجتماعی جهانگردی (۱۲ مورد) گزارش شده است. بر اساس گرایش‌های تحصیلی، ۶۷ مورد از مطالعات مورد بررسی، مربوط به جغرافیا و ۲۸ مورد مربوط به سایر رشته‌های تحصیلی بوده است.

مبانی نظری

تا زمان انقلاب صنعتی تنها دو رشته‌ی جغرافیا و اقتصاد در محیط روستایی به مطالعه می‌پرداختند. جغرافیا در تحلیلی که از پدیده‌های فضایی می‌کرد، محیط روستایی را در دسته‌ی "منطقه‌ی طبیعی" شمرده و آن را با چنین مفاهیمی معرفی می‌کرد. اقتصاد که به مسائل مربوط به توسعه و رشد و بازدهی اقتصادی علاقه‌مند بود، به‌اجبار زراعت را به‌عنوان یک فعالیت تولیدی مورد مطالعه قرار می‌داد (پرو، ۱۳۸۳: ۱۱۳). پس از انقلاب صنعتی، پژوهشگران سایر رشته‌های علمی نیز به مطالعه در حوزه‌های روستایی علاقه‌مند شدند. رویکردی که تاکنون این پژوهشگران در راستای تحلیل مسائل روستایی و روستاییان داشته‌اند، منحصر به تحلیل امور اقتصادی و حوادث سیاسی روستا بوده است؛ در حالی که زمینه‌ی اجتماعی، تحوّل آن، پویایی آن و روابط ویژه‌ای که در این زمینه بین تولید خاص روستایی و قدرت حاکم بر جامعه وجود دارد، نادیده گرفته شده‌اند؛ به‌گونه‌ای که تحلیل‌گران اغلب مجبور می‌شوند که برای تکمیل گزارش خود، از الگوهای توسعه‌ی صنعتی شهر تقلید و آنها را مورد استفاده قرار دهند (همان منبع، ۱۱۷-۱۱۶). گرایش جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی که یکی از شاخه‌های رشته‌ی جغرافیا است، از تغییرات و دگرگونی‌های این رشته تأثیر می‌پذیرد. در سال‌های اخیر، جغرافیای نو، شاهد تغییرات عمده‌ای از جغرافیای توصیفی به سوی موضوعات و کارهای تحلیلی و کاربردی بوده است. رشته‌ی جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی نیز جدا از این قاعده نبوده است. رویکرد جغرافیای کاربردی بر آن است که قوانین ناظر بر فضا را دریابد. در این رویکرد بر خلاف رویکرد سنتی، مطالعه‌ی فضا و نابرابری، بدون درک نقش سازندگان فضا و سازوکارهای اقتصادی - اجتماعی امکان‌پذیر نیست و در این زمینه به‌کارگیری مدل‌های کمی به همراه جغرافیای ادراک رفتاری و محیطی، به‌عنوان یکی از ارکان اساسی در برنامه‌ریزی توسعه اهمیت می‌یابد (M. CORR, 1994: 14).

تاریخ توسعه‌ی کشورها بیان می‌کند که رشد بی‌رویه شهرها و نارسایی‌ها و پیچیدگی‌های اجتماعی و اقتصادی کشورها، در واماندگی، تزلزل و فروپاشی حیات روستایی ریشه دارد و رشد و توسعه‌ی بسیاری از کشورها در گرو ساماندهی عرصه‌های روستایی است (سعیدی، ۱۳۸۱: ۱). در این زمینه بسیاری از صاحب‌نظران بر این باورند که روستا بدون شهر می‌تواند به حیات خود ادامه دهد؛ اما شهر بدون روستا توانایی ادامه زندگی را ندارد (گلزاری، ۱۳۸۶: ۳۰). با توجّه به این موارد، نقش روستاها در توسعه‌ی کشور بیش از پیش مشخص شده و اهمیت علوم مربوط به روستا، روستایی و برنامه‌ریزی روستایی دو چندان می‌شود. یکی از این علوم، جغرافیای روستایی است. اهمیت این رشته به این دلیل است

که برای برنامه‌ریزی صحیح، باید شناختی دقیق و اطلاعات همه‌جانبه از ویژگی‌های جغرافیایی تمام روستا وجود داشته باشد و اغلب جغرافیای روستایی - که زیربنای برنامه‌ریزی روستایی است - این اطلاعات و شناخت را در اختیار می‌گذارد (مهدوی، ۱۳۸۵: ۱۵). در واقع، جغرافیای روستایی، بر مبنای شناخت کلی واحد روستا استوار است (گلزاری، ۱۳۸۶: ۲۸). شناخت روستایی از شناسایی محیط طبیعی آن آغاز می‌شود و به انسان، اقتصاد و کالبد آن پیوند می‌خورد (حسینی ابری، ۱۳۸۰: ۱۳).

پژوهش در جغرافیای روستایی، به‌مانند ماهیت جغرافیای روستایی، دارای ابعاد وسیعی است و موضوعات مختلفی را دربر می‌گیرد. محققان در مطالعات روستایی با جنبه‌های مختلفی از نیازهای انسانی روبه‌رو هستند و به‌همین دلیل چشم‌اندازها، روش‌شناسی و نظریه‌های بسیاری از علوم میان‌رشته‌ای را مورد استفاده قرار می‌دهند. در بین تمام علوم میان‌رشته‌ای، جغرافیای روستایی جامعیت بیشتری دارد؛ زیرا که بیشتر بر تعامل بین ساکنان روستا و محیط از طریق تجزیه و تحلیل فضایی تمرکز می‌کند (Yusuf & Ukoje, 2010: 76).

هانری مندراس با تأکید بر مطالعات منسجم و عمیق در روستاها، بیان می‌کند: "یک جامعه‌ی روستایی، مجموعه کمابیش مستقلی است که در بطن یک جامعه‌ی فراگیر گسترده‌تری جای دارد" (پرو، ۱۳۸۳: ۱۲۴). یوسف^۱ و یوکیج^۲ (۲۰۱۰)، نواحی روستایی را به‌دلیل ویژگی‌های خاص جمعیتی و مکانی، اقتصادی، الگوی سکونت، ساختار خاص اجتماعی و ویژگی تولیدکنندگی ساکنان این نواحی نیازمند انجام مطالعات خاص می‌دانند. آنها با بیان این مسئله که در مطالعات جغرافیای روستایی، توجه به ویژگی‌های خاص روستاها مورد غفلت واقع شده است بر روی موارد زیر تأکید می‌کنند:

- هدایت مطالعات جغرافیای روستایی در زمینه‌ی موضوعات در حال ظهور در مناطق روستایی؛
- تأکید بر انجام کار میدانی در مناطق روستایی؛
- تهیه‌ی اصول راهنما برای هدایت مطالعات روستایی.

از سوی دیگر یکی از چالش‌های دانشگاه‌ها، تکرار موضوعات پژوهش در بین دانشجویان تحصیلات تکمیلی است؛ زیرا مسائل و موضوعاتی که از قبل مورد بررسی قرار گرفته و قطعیت آنها اعلام شده است، دیگر نیاز به تکرار ندارند (حافظ نیا، ۱۳۸۷: ۸۸). این‌گونه تکرارها و موازی‌کاری‌ها، از سوی دانشجویان در انجام پایان‌نامه‌ها نیز دیده می‌شود که سبب شده روح نوآوری و خلاقیت در پایان‌نامه‌های دانشجویی کم‌رنگ شود و پایان‌نامه‌ها کمتر شکل کاربردی داشته باشند. این در حالی است که پژوهش و توسعه، متضمن دستیابی به روش‌های نوین است و روش‌های نوین، به‌دنبال افکار نوین و جدید به‌وجود خواهند آمد (الماسی و همکاران، ۱۳۸۸: ۲۴). سرآغاز شکل‌گیری این افکار نوین نیز، اغلب مؤسسه‌های تحصیلات عالی هستند. از این رو، آموزش عالی می‌بایست ضمن پرهیز از تکرار مطالعات، نقش محوری و اساسی را در فراهم آوردن بستر مناسب برای نوآوری در موضوعات پایان‌نامه / رساله‌های دانشجویان ایفا کند. در این زمینه مطلبی (۱۳۸۸) ضمن تأکید بر پرهیز از تکرار موضوعات پژوهشی دانشجویی، معتقد است بیشتر پایان‌نامه‌های

دانشجویی، تنها وضعیّت موجود در جامعه‌ای خاص را توصیف می‌کنند. این محقق بیان می‌کند که درصد استفاده از نتایج این پژوهش‌ها در بهترین حالت، زیر ۱۰ درصد است و این مسئله فاجعه‌ای است که سبب هدرروی نیروی انسانی و سرمایه‌ی زیادی می‌شود.

از این رو انتخاب موضوع پژوهش برای دانشجویان، همواره با مشکلاتی همراه است؛ چراکه پیدا کردن موضوعی که هم بدیع باشد، هم مشکلی از جامعه حل کند، دانشی جدید تولید کند و همچنین با توانایی دانشجویان همخوانی داشته باشد، کار به نسبت دشواری است و به همین دلیل از میان پایان‌نامه‌های دانشجویی، درصد اندکی از آنها منشأ اثر در جامعه می‌شوند و باری از دوش جامعه برمی‌دارند یا دانشی به دانش جامعه اضافه می‌کنند (مطلبی، ۱۳۸۸: ۲۶). این در حالی است که انگیزه‌ی اغلب محققان دانشگاهی برای فعالیت‌های پژوهشی و توسعه، کسب درجات علمی است. از این رو کارهای این دسته از پژوهشگران به شدت نظری بوده و کاربردی نیست (شفیعی و یزدانیان، ۱۳۸۶: ۹۸)؛ در حالی که اقتصاددانان معتقدند، ملاک ارزیابی کیفیت پژوهش، میزان تطبیق با نیازهای جامعه است (سبحانی نژاد و افشار، ۱۳۸۷: ۷۰). بنابراین دانشجویان رشته‌ی جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی برای بالا بردن کیفیت پژوهش‌های خود، باید به شناسایی نیازها (به‌عنوان منشأ موضوعات پژوهش) بپردازند و از این‌رو ناگزیرند به روستاییانی مراجعه کنند که با آن نیازها درگیر هستند. در واقع برای شناسایی نیازها، «مسئله‌یابی» باید از دیدگاه بومیان انجام گیرد. شناسایی درست مسائل و ارتباط مؤثر با بومیان از طریق دانش بومی امکان‌پذیر است (عباسی و اردکانی، ۱۳۸۷: ۲۰). بنابراین برای شناخت درست روستاییان، کارشناسان توسعه و پژوهشگران ناگزیرند که از دیدگاه کل‌نگر^۱ بومیان، برای تکمیل آموخته‌های جزءنگر^۲ علمی استفاده کنند (همان منبع: ۲۷). این موضوع، ضرورت پیوند بین دانش بومی (روستاییان) و دانش رسمی (دانشگاهی) را نشان می‌دهد. در این زمینه امیری اردکانی و شاه ولی (۱۳۷۸) معتقدند که پیامدهای نامطلوب توسعه روی مردم و محیط‌های روستایی، نتیجه‌ی اتکای دانشمندان بر علوم جدید است و از بین بردن این معضل بسته به آمیختگی و برقراری ارتباط میان دانش رسمی و دانش بومی است.

رابرت چمبرز از دسته کسانی است که در آثار خود به برقراری این پیوند اشاره می‌کند. چمبرز، تعبیری از محققان روستایی (مصلحان توسعه) دارد و در این تعبیر از آنها با عنوان «گردشگران روستایی» یاد می‌کند. او معتقد است که محققان نباید آگاهی‌های مردم روستایی را نادیده بگیرند، آن را دفن کنند و علم خود را به جای آن بنشانند. برای ایجاد تعادل، نه تنها فکر مستقل و آزاد مورد نیاز است، بلکه نوعی جهت‌گیری مثبت به سمت دانش روستایی نیز لازم است. ضروری به نظر می‌رسد که تولیدکنندگان و انتقال‌دهندگان علم جدید، تلاش کنند تا نه تنها دانش مردم روستایی را مورد شناسایی قرار دهند، بلکه دریابند که دانش مردم بومی در چه زمینه‌هایی برتری دارد. چمبرز بر این باور است که تکبر و خودبینی این‌گونه مصلحان تحصیل‌کرده‌ی ناآگاه، بخشی از مشکلات توسعه است. این‌گونه مصلحان از وقایع و رویدادهای جامعه روستایی بی‌خبرند. او معتقد است محققان روستایی که به خود می‌بالند، به جای مطالعات میدانی، بیشتر

1. Holistic
2. Reductionist

کار خود را در اتاق‌های در بسته و پشت میز انجام می‌دهند و این کار نوعی شوخی است؛ زیرا به جای کار واقعی، کلی بافی می‌کنند (هویو^۱ و همکاران، ۱۳۷۷: ۴۶-۲۹).

روش پژوهش

پژوهش پیش رو از نوع توصیفی - تحلیلی و روش آن تحلیل محتوا است. در تحلیل محتوا - که برای بررسی محتوای متن‌ها به کار گرفته می‌شود - از شش واحد ثبت استفاده می‌کنند که عبارتند از: کلمه، حالت کلمه، جمله، موضوع، پاراگراف و کل متن. در این میان "موضوع" یا "مضمون" یکی از شکل‌های مهم واحد ثبت در تحلیل محتوا است (آذرانفر، ۱۳۸۵: ۲۷). در واقع، هدف تحلیل محتوا "استنباط، استنتاج و شناخت نسبی شرایط تولید موضوع، به کمک شاخص‌ها است" (باردن، ۱۹۷۷: ۲۶). در این میان تحلیل محتوای موضوعی، به شناسایی موضوع‌ها و میزان فراوانی آنها در یک متن می‌پردازد (آذرانفر، ۱۳۸۵: ۲۷). در این پژوهش تعداد ۲۰۶ پایان‌نامه/رساله‌ی دانشجویان رشته‌ی جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی دانشگاه‌های دولتی شهر تهران که بین سال‌های ۱۳۸۸-۱۳۷۹ دفاع شده بودند، از لحاظ موضوعی مورد بررسی قرار گرفتند. مبنای تعیین موضوع، شاخص‌های توسعه‌ی پایدار (اقتصادی، اجتماعی - فرهنگی، سیاسی و نهادی - مدیریتی، کالبدی - فضایی، زیست‌محیطی) هستند که با استفاده از نظرات اساتید و صاحب‌نظران رشته‌ی جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی به ۲۱ زیرگروه موضوعی دسته‌بندی شدند. پایان‌نامه‌هایی که امکان گنجاندن موضوع آنها در هیچ‌یک از زیرگروه‌های بیست‌ویک‌گانه نبود، با عنوان گروه متفرقه طبقه‌بندی شدند. همچنین بعضی از پایان‌نامه/رساله‌ها به دلیل ماهیت موضوعی، در بیش از یک گروه موضوعی قرار گرفتند.

برای جمع‌آوری اطلاعات مورد نیاز از چک‌لیست کنترل استفاده شد. در این چک‌لیست، اطلاعات مندرج در صفحات آغازین پایان‌نامه/رساله‌ها (۱۵ صفحه اول) شامل: موضوع، قلمرو مکانی موضوع، قلمرو زمانی موضوع، ارتباط موضوع با سایر رشته‌های علمی، دانشگاه، تعداد استاد راهنما، تعداد استاد مشاور، تعداد صفحات، جنسیت دانشجو، روش‌شناسی، ابزار مورد استفاده در پژوهش، نمره پایان‌نامه/رساله جمع‌آوری شد. این اطلاعات کدگذاری و وارد نرم‌افزار SPSS 16 شد و با استفاده از آمار توصیفی، شامل فراوانی و درصد فراوانی و آمار استنباطی، شامل آزمون کروسکال والیس و یو. من. ویتنی، اطلاعات مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند.

بحث و یافته‌ها

جدول شماره‌ی ۲ نشان می‌دهد که بیشترین تعداد (۳۱ مورد) پایان‌نامه‌های دفاع شده در یک‌سال مربوط به سال ۱۳۸۶ بوده است و کمترین تعداد (۱۳ مورد) به سال ۱۳۸۱ اختصاص داشته است. همچنین مشاهده می‌شود که بیشترین تعداد صفحات پایان‌نامه/رساله‌های رشته‌ی جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، مربوط به سال ۱۳۸۶ و کمترین تعداد صفحات مربوط به سال ۱۳۸۱ بوده است. در این بین بیشترین تعداد صفحات مربوط به رساله‌های دانشجویان دکترای دانشگاه

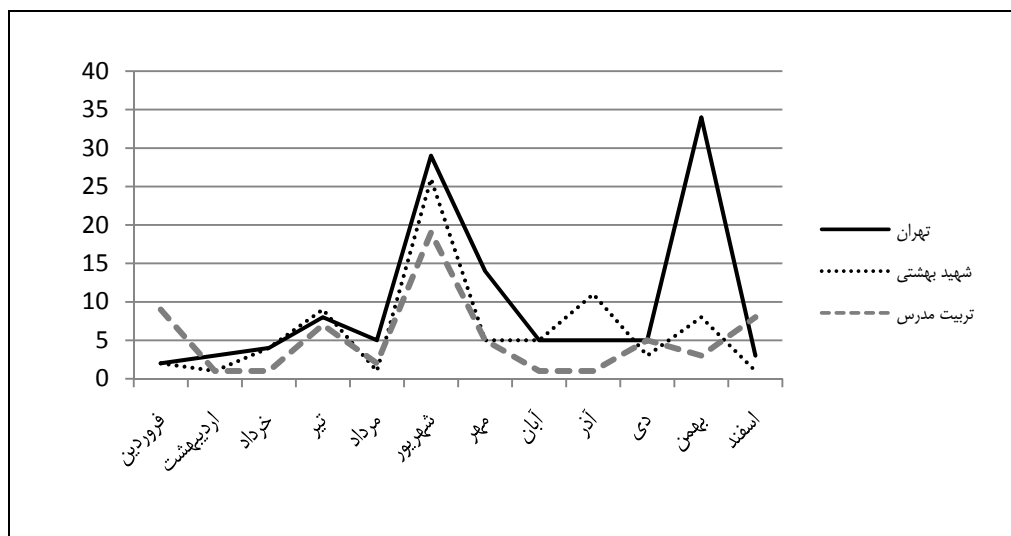
تهران بوده است. شاید این به دلیل لزوم نگاه همه‌جانبه‌نگر دانشجویان این مقطع و تخصصی بودن پژوهش آنها باشد. از دسته رساله‌های پُر حجم دانشگاه تهران، رساله‌های آقایان محسن اردستانی با عنوان "توسعه‌ی روستایی در ایران با توجه به زمینه‌های مساعد گردشگری (مطالعه‌ی موردی: ماسوله)" با ۵۴۱ صفحه، ابراهیم قلی‌زاده با عنوان "نظام اسکان جمعیت و سازماندهی سلسله‌مراتبی مراکز روستایی (مورد مطالعه: شهرستان درگز)" با ۳۷۰ صفحه و حمید برقی با عنوان "راهکارهای توسعه‌یافتگی در روستاهای نواحی خشک (مورد مطالعه: روستاهای بخش خور و بیابانک شهرستان نائین استان اصفهان)" با ۳۴۵ صفحه بوده است.

همچنین در رده‌ی رساله‌های پُر حجم دانشگاه شهید بهشتی، می‌توان به رساله‌ی خانم ریحانه سلطانی مقدس با عنوان "نقش پیوندهای روستایی - شهری در تحولات فضای روستایی با تأکید بر سرمایه‌گذاری‌های ناحیه‌ای؛ نمونه‌ی موردی: محدوده‌ی روستایی طبقه (استان خراسان رضوی)" که در ۵۰۷ صفحه تدوین شده است؛ اشاره کرد. پایان‌نامه‌ی آقای اکبر محمدی از دانشگاه شهید بهشتی نیز با عنوان "علل مهاجرت‌های روستایی دهستان آبگرم (شهرستان بومین زهرا) و پیامدهای فضایی کنونی و آتی آن" با ۹۷ صفحه، کمترین حجم را در بین پایان‌نامه‌ی رساله‌های رشته‌ی جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی در سه دانشگاه مورد مطالعه داشته است.

جدول ۲. توزیع فراوانی پایان‌نامه‌ی رساله‌های مورد مطالعه به تفکیک تعداد صفحه و سال نگارش

سال	تعداد صفحه		۱۰۰-۱۳۰		۱۷۰-۱۳۱		۲۱۰-۱۷۱		۲۵۰-۲۱۱		بیشتر از ۲۵۰		مجموع (افقی)	
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد
۱۳۷۹	۲	۱۲/۵	۵	۳۱/۲۵	۶	۳۷/۵	۲	۱۲/۵	۱	۶/۲۵	۱۶	۷/۸		
۱۳۸۰	۲	۹/۵۲	۸	۳۸/۰۹	۲	۹/۵۲	۲	۹/۵۲	۵	۲۳/۸	۲۱	۱۰/۲۴		
۱۳۸۱	۱	۷/۶۹	۴	۳۰/۷۶	۵	۳۸/۴۶	۱	۷/۶۹	۲	۱۵/۳۸	۱۳	۶/۸۲		
۱۳۸۲	۲	۱۴/۲۸	۲	۱۴/۲۸	۵	۳۵/۷۱	۳	۲۱/۴۲	۲	۱۴/۲۸	۱۴	۶/۸۳		
۱۳۸۳	۴	۱۵/۳۸	۵	۱۹/۲۳	۶	۲۳/۰۷	۶	۲۳/۰۷	۵	۱۹/۲۳	۲۶	۱۲/۶۸		
۱۳۸۴	۲	۱۱/۷۶	۴	۲۳/۵۲	۷	۴۱/۱۷	۲	۱۱/۷۶	۲	۱۱/۷۶	۱۷	۸/۲۹		
۱۳۸۵	۲	۹/۰۹	۴	۱۸/۱۸	۷	۳۱/۸۱	۳	۱۳/۶۳	۶	۲۷/۲۷	۲۲	۱۰/۷۳		
۱۳۸۶	۶	۱۹/۳۵	۶	۱۹/۳۵	۷	۲۲/۵۸	۶	۱۹/۳۵	۶	۱۹/۳۵	۳۱	۱۵/۱۲		
۱۳۸۷	۲	۸/۶۹	۵	۲۱/۷۳	۸	۳۴/۷۸	۵	۲۱/۷۳	۳	۱۳/۰۴	۲۳	۱۱/۲۱		
۱۳۸۸	۲	۸/۳۳	۵	۲۰/۸۳	۸	۳۳/۳۳	۵	۲۰/۸۳	۴	۱۶/۶۶	۲۴	۱۱/۷		
مجموع عمودی	۲۵	۱۲/۲	۴۸	۲۳/۴	۶۱	۳۰/۷	۳۵	۱۷/۰۷	۳۶	۱۷/۵	۲۰۵	۱۰۰		

شکل شماره‌ی ۱ نشان می‌دهد که دانشجویان دانشگاه‌های مورد مطالعه، کدامیک از ماه‌های سال را بیشتر برای دفاع از پایان‌نامه‌ی رساله خود انتخاب می‌کنند. بر اساس این نمودار، اکثر دانشجویان دانشگاه تهران، در ماه‌های تیر، شهریور و بهمن به دفاع از پایان‌نامه‌ی رساله خود پرداخته‌اند. این وضعیت در دانشگاه شهید بهشتی نیز مشاهده شده است با این تفاوت که علاوه بر این سه ماه، بیشتر دانشجویان این دانشگاه، ماه آذر را نیز برای دفاع از پایان‌نامه‌ی رساله خود انتخاب کرده‌اند. دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس نیز بیشتر، ماه‌های فروردین، تیر، شهریور و اسفند را برای تاریخ دفاع از پایان‌نامه‌ی رساله خود برگزیده‌اند.

شکل ۱. گرایش دانشجویان به دفاع از پایان نامه / رساله در ماه‌های مختلف سال

بررسی دقیق‌تر تاریخ دفاع دانشجویان نشان می‌دهد که اکثر دانشجویان دو دانشگاه شهید بهشتی و تهران، اواخر تابستان و اواسط زمستان را برای دفاع از پایان نامه / رساله خود انتخاب می‌کنند و تعداد اندکی از دانشجویان این دو دانشگاه، ماه‌های فروردین، اردیبهشت، مرداد و اسفند را برای تاریخ دفاع پایان نامه / رساله خود برمی‌گزینند. بر خلاف این دو دانشگاه، اکثر دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس، در اوایل بهار و اواخر زمستان به دفاع از پایان نامه / رساله خود می‌پردازند و تعداد کمی از آنها ماه‌های اردیبهشت، خرداد، مرداد، آبان و آذر را برای دفاع از پایان نامه / رساله خود انتخاب می‌کنند.

گرایش موضوعی پایان نامه / رساله‌ها

برای بررسی گرایش موضوعی پایان نامه / رساله‌های دانشجویان رشته‌ی جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، عنوان، چکیده و واژگان کلیدی هر پایان نامه / رساله مورد توجه قرار گرفت. همان‌گونه که اشاره شد، مبنای تعیین موضوع، شاخص‌های توسعه‌ی پایدار (اقتصادی، اجتماعی - فرهنگی، سیاسی و نهادی - مدیریتی، کالبدی - فضایی و زیست‌محیطی) است. روش کار به این صورت بود که ابتدا از همه‌ی پایان نامه / رساله‌ها کلیدواژه‌هایی استخراج و در اختیار یکی از اعضای هیأت علمی رشته‌ی جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی قرار گرفت تا این کلیدواژه‌ها در طبقات موضوعی کلی (شاخص‌های توسعه‌ی پایدار) دسته‌بندی شود. سپس این کلیدواژه‌ها در زیرگروه‌های موضوعی تقسیم شدند. بعضی از پایان نامه / رساله‌ها در هیچ یک از طبقات موضوعی قرار نگرفته و در طبقه‌ای با عنوان موضوعات متفرقه دسته‌بندی شدند. در نهایت، پایان نامه / رساله‌ها در ۵ دسته‌ی کلی و ۲۲ زیرگروه موضوعی قرار گرفتند. بعضی از پایان نامه / رساله‌ها به دلیل

۱. بعضی از این موضوعات عبارتند از: توسعه و توسعه‌نیافتگی، عشایر و غیره. برای نمونه می‌توان به پایان نامه آقای حمید بیات (۱۳۸۱) با عنوان بررسی شیوه معیشتی و سکونتگاهی عشایر لرستان اشاره کرد.

ماهیت موضوعی، در بیش از یک گروه موضوعی قرار گرفتند، از این رو مجموع تعداد پایان‌نامه‌ها به بیش از ۲۰۶ رسید. در جدول شماره‌ی ۳، فراوانی پایان‌نامه/ رساله‌ها در هر یک از دسته‌های موضوعی نشان داده شده است.

جدول ۳. توزیع فراوانی پایان‌نامه/ رساله‌های مورد مطالعه در موضوعات کلی و هر یک از زیرگروه‌ها

ردیف	موضوع اصلی	زیرگروه موضوعی	فراوانی	درصد فراوانی	فراوانی تجمعی
۱	اقتصادی	بخش کشاورزی	۳۸	۱۲/۴۵	۱۲/۴۵
۲		بخش صنایع (صنایع دستی، صنایع روستایی، معادن)	۱۸	۵/۹	۱۸/۳۵
۳		بخش خدمات	۴۲	۱۳/۷۷	۳۲/۱۲
۴		مسائل و مشکلات اقتصاد روستایی	۱۰	۳/۲۷	۳۵/۳۹
۵		اشتغال و کارآفرینی	۱۶	۵/۲۴	۴۰/۶۳
۶	اجتماعی- فرهنگی	مسائل و مشکلات اجتماعی (مهاجرت، استحاله فرهنگی و ...)	۱۷	۵/۵۷	۴۶/۲
۷		نقش مشارکت در توسعه‌ی روستایی	۱۵	۴/۹۱	۵۱/۱۱
۸		نقش دانش (سنتی و نوین) و آموزش در توسعه‌ی روستایی	۸	۲/۶۲	۵۳/۷۳
۹		نقش زنان در توسعه روستایی	۶	۱/۹۶	۵۵/۶۹
۱۰	کالبدی- فضایی	معماری بافت و چشم‌انداز و الگوی مسکن روستایی	۸	۲/۶۲	۵۸/۳۱
۱۱		تحول ساختاری - عملکردی سکونتگاه‌های روستایی	۷	۲/۲۹	۶۰/۶
۱۲		روابط و عملکردهای فضایی سکونتگاه‌های روستایی	۳۸	۱۲/۴۵	۷۳/۰۵
۱۳		خدمات‌رسانی و بازسازی سکونتگاه‌های روستایی	۷	۲/۲۹	۷۵/۳۴
۱۴	نهادی- مدیریتی	نقش فناوری‌های نوین (GIS و ICT) در توسعه‌ی روستایی	۱۷	۵/۵۷	۸۰/۹۱
۱۶		نقش سیاست‌گذاری‌ها و برنامه‌های توسعه در توسعه‌ی روستایی	۷	۲/۲۹	۸۳/۲
۱۷		سنجش و ارزیابی عملکرد مدیریت روستایی (شورا و دهیاری)	۱۲	۳/۹۳	۸۷/۱۳
۱۸		نقش مدیریت محلی در توسعه‌ی روستایی	۱۲	۳/۹۳	۹۱/۰۶
۱۹	زیست‌محیطی	آلودگی و تخریب محیط زیست	۴	۱/۳۱	۹۲/۳۷
۲۰		بررسی آسیب‌های محیطی	۶	۱/۹۶	۹۴/۳۳
۲۱		امکان‌سنجی و توان‌های محیطی	۸	۲/۶۲	۹۶/۹۵
۲۲	موضوعات متفرقه		۹	۲/۹۵	۱۰۰
مجموع*			۳۰۵	۱۰۰	-

*: بعضی از پایان‌نامه/ رساله‌ها به دلیل ماهیت موضوعی، در بیش از یک گروه موضوعی قرار گرفتند؛ از این رو مجموع پایان‌نامه‌ها بیش از ۲۰۶ است.

بر اساس جدول شماره‌ی ۳، حدود ۴۱ درصد از پایان‌نامه/ رساله‌ها، گرایش به موضوعات اقتصادی داشته‌اند. این پایان‌نامه/ رساله‌ها در پنج زیرگروه موضوعی جای گرفته‌اند. این زیرگروه‌ها عبارتند از: "بخش کشاورزی"، "بخش صنایع"، "بخش خدمات"، "مسائل و مشکلات اقتصاد روستایی" و "اشتغال و کارآفرینی". در این بین، بیشترین تعداد

(حدود ۳۴ درصد)، در زیرگروه موضوعی "بخش خدمات" قرار گرفته‌اند. همچنین کمترین تعداد (حدود ۸ درصد) در زیرگروه موضوعی "مسائل و مشکلات اقتصاد روستایی" جای دارند.

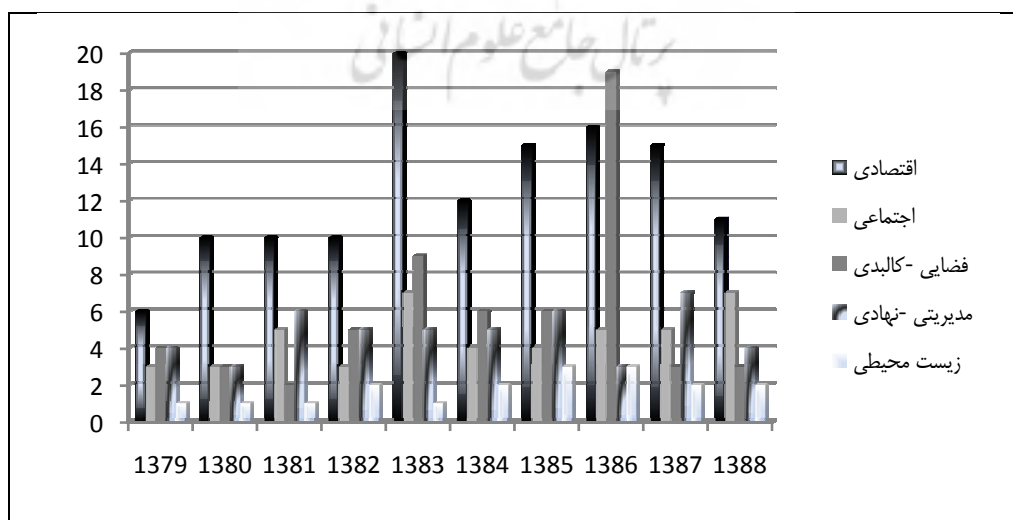
اطلاعات جدول شماره‌ی ۳ نشان می‌دهد که حدود ۱۵ درصد از پایان‌نامه / رساله‌ها دارای موضوعات "اجتماعی - فرهنگی" بوده‌اند. بیشترین تعداد از این پایان‌نامه / رساله‌ها در زیرگروه موضوعی "مسائل و مشکلات اجتماعی" قرار گرفته‌اند.

حدود ۱۲ درصد از پایان‌نامه / رساله‌ها در ارتباط با موضوعات "کالبدی - فضایی" بوده‌اند. در این بین حدود ۳۹ درصد در زیرگروه موضوعی "روابط و عملکردهای فضایی سکونتگاه‌های روستایی" قرار گرفته‌اند.

همچنین جدول شماره‌ی ۳ نشان می‌دهد که حدود ۲۲ درصد از پایان‌نامه / رساله‌های مورد مطالعه، در ارتباط با موضوعات "نهادی - مدیریتی" بوده است. بیشترین تعداد از این پایان‌نامه / رساله‌ها در زیرگروه موضوعی "نقش مدیریت محلی در توسعه‌ی روستایی" جای گرفته‌اند.

در بین گروه‌های موضوعی پنج‌گانه، پایان‌نامه / رساله‌ها کمتر (حدود ۸ درصد) به موضوعات مرتبط با مقوله "زیست‌محیطی" گرایش داشته‌اند.

شکل شماره‌ی ۲، گرایش موضوعی پایان‌نامه / رساله‌های رشته‌ی جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی را بر اساس طبقات موضوعی اصلی پنج‌گانه، طی دوره ده‌ساله بین سال‌های ۱۳۷۹ تا ۱۳۸۸ نشان می‌دهد. همان‌گونه که مشاهده می‌شود، در تمامی سال‌های مورد مطالعه، به‌غیر از سال ۱۳۸۶، بیشترین گرایش موضوعی پایان‌نامه / رساله‌ها به‌سوی موضوعات اقتصادی بوده است. در سال ۱۳۸۶ نیز موضوعات مرتبط با مقوله‌ی کالبدی - فضایی بیشترین فراوانی را در بین پایان‌نامه / رساله‌ها داشته‌اند. همچنین این شکل نشان می‌دهد که در تمامی سال‌های مورد مطالعه، کمترین گرایش پایان‌نامه / رساله‌ها به‌سمت موضوعات زیست‌محیطی بوده است.

شکل ۲. گرایش موضوعی پایان‌نامه / رساله‌های مورد مطالعه در دوره‌ی زمانی ۱۳۷۹ - ۱۳۸۸

برای بررسی میزان همخوانی یا تفاوت بین دانشگاه‌های مورد مطالعه از نظر گرایش به موضوعات پنج‌گانه، از آزمون کروسکال والیس استفاده شد. مقادیر مربوط به این آزمون، در جدول شماره‌ی ۴ گزارش شده است. همان‌گونه که در این جدول مشاهده می‌شود، سطح معناداری آزمون کروسکال والیس برای سه گروه اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی ($P > 0.05$) بود. از این‌رو در میزان گرایش دانشجویان به موضوعات مذکور در سه دانشگاه مورد مطالعه، تفاوت معناداری وجود ندارد.

سطح معناداری آزمون کروسکال والیس نشان داد که در میزان گرایش به موضوعات کالبدی - فضایی ($\text{sig} = 0.003$) و نهادی - مدیریتی ($\text{sig} = 0.005$) بین سه دانشگاه مورد مطالعه تفاوت معناداری وجود دارد. با توجه به سطح معناداری آزمون یو. من - ویتنی در موضوعات کالبدی - فضایی (معماری بافت و چشم‌انداز و الگوی مسکن روستایی، تحول ساختاری - عملکردی سکونتگاه‌های روستایی، روابط و عملکردهای فضایی سکونتگاه‌های روستایی، خدمات‌رسانی و بازسازی سکونتگاه‌های روستایی)، بین دانشگاه شهید بهشتی با تربیت مدرس ($\text{sig} = 0.004$) و دانشگاه شهید بهشتی با دانشگاه تهران ($\text{sig} = 0.044$) تفاوت معناداری وجود دارد، بدین شرح که دانشجویان دو دانشگاه تربیت مدرس و دانشگاه تهران، گرایش کمتری به موضوعات کالبدی - فضایی نسبت به دانشگاه شهید بهشتی داشته‌اند.

جدول ۴. همخوانی و تفاوت سه دانشگاه مورد مطالعه از نظر گرایش موضوعی پایان‌نامه/ رساله‌ها

آماره	موضوعات	اقتصادی	اجتماعی	کالبدی - فضایی	نهادی - مدیریتی	زیست‌محیطی
خی‌دو	۰/۸۴۳	۲/۹۸۷	۹/۴۳۲	۸/۲۱۵	۴/۳۵۴	
درجات آزادی	۲	۲	۲	۲	۲	
سطح معناداری	۰/۷۰۲	۰/۲۱۳	۰/۰۰۳	۰/۰۰۵	۰/۰۷۶	

در مورد گروه موضوعات نهادی - مدیریتی نیز، بین دانشگاه تربیت مدرس با دانشگاه شهید بهشتی ($\text{sig} = 0.044$) و دانشگاه تربیت مدرس با دانشگاه تهران ($\text{sig} = 0.044$) تفاوت معناداری وجود دارد. این بدان معناست که دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس به موضوعات نهادی - مدیریتی (نقش مدیریت محلی در توسعه‌ی روستایی، نقش سیاست‌گذاری‌ها و برنامه‌های توسعه در توسعه‌ی روستایی، نقش فناوری‌های نوین (GIS و ICT) در توسعه‌ی روستایی، سنجش و ارزیابی عملکرد مدیریت روستایی (شورا و دهیاری)) نسبت به دانشجویان دانشگاه‌های تهران و شهید بهشتی گرایش بیشتری داشته‌اند.

جدول شماره‌ی ۵، گرایش موضوعی پایان‌نامه/ رساله‌های رشته‌ی جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی را بر اساس زیرگروه‌های موضوعی طی دوره‌ی ده‌ساله بین سال‌های ۱۳۷۹ تا ۱۳۸۸ نشان می‌دهد. بر اساس اطلاعات این جدول از سال ۱۳۷۹ تا سال ۱۳۸۳، دانشجویان این رشته، بیشتر موضوعات اقتصادی مرتبط با بخش کشاورزی را برای انجام پایان‌نامه/ رساله خود انتخاب کرده‌اند. در سال ۱۳۸۴ موضوعات اقتصادی مرتبط با بخش صنایع روستایی (صنایع دستی، صنایع روستایی، معادن) و بخش خدمات و همچنین موضوعاتی که به بررسی روابط و عملکردهای فضایی سکونتگاه‌های روستایی پرداخته‌اند؛ بیشترین فراوانی را به خود اختصاص داده‌اند.

جدول ۵. توزیع فراوانی زیرگروه‌های موضوعی پایان نامه / رساله‌های مورد مطالعه به تفکیک سال نگارش

زیرگروه موضوعی	سال		۱۳۷۹		۱۳۸۰		۱۳۸۱		۱۳۸۲		۱۳۸۳		۱۳۸۴		۱۳۸۵		۱۳۸۶		۱۳۸۷		۱۳۸۸	
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد
بخش کشاورزی	۴	۲۲/۲	۳	۱۴/۲	۴	۱۶/۶	۲	۱۱/۵	۷	۱۵/۹	۲	۶/۸	۳	۸/۵	۵	۱۰/۴	۴	۱۲/۵	۳	۹/۳	۳	۱۰/۳
بخش صنایع روستایی (صنایع دستی، صنایع روستایی، معادن)	-	-	۲	۹/۵	۱	۴/۱	-	-	۴	۹/۱	۴	۱۳/۷	۴	۰/۳	۴	-	۳	۹/۳	-	-	-	-
بخش خدمات	۱	۵/۵	۲	۹/۵	۲	۸/۳	۳	۱۱/۵	۵	۱۱/۳	۱	۲/۲	۴	۲/۸	۸	۱۶/۶	۷	۲۱/۸	-	-	-	-
مسائل و مشکلات اقتصاد روستایی	-	-	۲	۹/۵	۱	۴/۱	۳	۱۱/۵	۱	۳/۴	۱	۳/۴	۱	۲/۸	۱	۲/۸	۱	۲/۸	۱	۳/۸	۱	۳/۸
اشتغال و کارآفرینی	۱	۵/۵	۱	۴/۷	۲	۸/۳	۱	۳/۸	۳	۶/۸	۱	۳/۴	۱	۲/۸	۲	۴/۸	۱	۳/۸	۱	۳/۸	۱	۳/۸
مسائل و مشکلات اجتماعی (مهاجرت، استحاله فرهنگی و ...)	۱	۵/۵	۲	۹/۵	۲	۸/۳	۲	۷/۷	۲	۴/۵	۱	۳/۴	۱	۵/۷	۱	۲/۸	۱	۳/۸	۱	۳/۸	۱	۳/۸
نقش مشارکت در توسعه روستایی	۲	۱۱/۱	۱	۴/۷	۱	۴/۱	۱	۳/۸	۲	۴/۵	۲	۶/۸	۱	۲/۸	۲	۴/۸	۱	۳/۸	۲	۶/۳	۱	۳/۴
نقش دانش (ستنی و نوین) و آموزش در توسعه روستایی	-	-	-	-	۱	۴/۱	-	-	۲	۴/۵	۲	-	-	-	۲	۴/۸	۲	۶/۳	۲	۶/۳	۱	۳/۴
نقش زنان در توسعه روستایی	-	-	-	-	۱	۴/۱	-	-	۱	۲/۲	۱	۳/۴	۱	۲/۸	-	-	۲	۶/۳	-	-	۲	۶/۸
معماری بافت و چشم‌انداز و الگوی مسکن روستایی	۱	۵/۵	-	-	-	-	-	-	۲	۴/۵	-	-	-	-	۳	۶/۲۵	۱	۳/۸	۱	۳/۸	۱	۳/۴
تجول ساختاری - عملکردی سکونتگاه‌های روستایی	-	-	-	-	-	-	۱	۳/۸	۲	۴/۵	۲	۳/۴	۱	۳/۸	۱	۲/۸	۱	۳/۸	-	-	-	-
روابط و عملکردهای فضایی سکونتگاه‌های روستایی	۲	۱۱/۱	۲	۹/۵	۲	۸/۳	۳	۱۱/۵	۴	۹/۱	۴	۱۳/۷	۵	۱۴/۲	۱۳	۳۷/۰/۸	۲	۶/۳	۲	۶/۳	۱	۳/۴
خدمات‌رسانی و بازسازی سکونتگاه‌های روستایی	۱	۵/۵	۱	۴/۷	-	-	۱	۳/۸	۱	۲/۲	۱	۳/۴	-	-	۲	۴/۸	-	-	-	-	-	-
نقش مدیریت محلی در توسعه روستایی	۱	۵/۵	۱	۴/۷	۲	۸/۳	۱	۳/۸	۱	۲/۲	۱	۳/۴	۱	۳/۸	۱	۲/۸	۱	۳/۸	۲	۶/۳	۱	۳/۴
نقش سیاست‌گذاری‌ها و برنامه‌های توسعه در توسعه روستایی	۱	۵/۵	-	-	۱	۴/۱	۱	۳/۸	۱	۳/۸	۱	۳/۴	۲	۵/۷	-	-	۲	۶/۳	۱	۳/۸	۱	۳/۴
سنجش و ارزیابی عملکرد مدیریت روستایی (شورا و دهیاری)	۱	۵/۵	۱	۴/۷	۲	۸/۳	۱	۳/۸	۱	۲/۲	۱	۳/۴	۱	۲/۸	۱	۲/۸	۱	۳/۸	۲	۶/۳	۱	۳/۴
نقش فناوری‌های نوین (GIS و ICT) در توسعه روستایی	۱	۵/۵	۱	۴/۷	۱	۴/۱	۲	۷/۷	۲	۴/۵	۲	۱/۰/۳	۳	۵/۷	۲	۲/۸	۱	۳/۸	۲	۶/۳	۱	۳/۴
آلودگی و تخریب محیط زیست	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	۱	۲/۸	۱	۳/۸	-	-	۲	۶/۸
بررسی آسیب‌های محیطی	-	-	-	-	۱	۴/۱	۱	۳/۸	-	-	-	-	-	-	۱	۲/۸	۱	۳/۸	۲	۶/۳	-	-
امکان‌سنجی و توان‌های محیطی	۱	۵/۵	۱	۴/۷	-	-	۱	۳/۸	۱	۲/۲	۱	۳/۴	۱	۵/۷	۱	۲/۸	۱	۳/۸	-	-	-	-
موضوعات متفرقه	-	-	۱	۴/۷	-	-	۱	۳/۸	۲	۴/۵	۲	-	-	۱	۲/۸	۱	۳/۸	۲	۶/۳	-	-	-
مجموع	۱۸	۱۰۰	۲۱	۱۰۰	۲۴	۱۰۰	۲۶	۱۰۰	۴۴	۱۰۰	۴۴	۱۰۰	۴۹	۱۰۰	۴۵	۱۰۰	۴۸	۱۰۰	۳۲	۱۰۰	۲۹	۱۰۰

پایان‌نامه / رساله‌های دانشجویان در سال ۱۳۸۵ بیشتر به موضوعات اقتصادی مرتبط با زیرگروه موضوعی بخش خدمات و موضوعات کالبدی - فضایی مرتبط با زیرگروه "روابط و عملکردهای فضایی سکونتگاه‌های روستایی" گرایش داشته‌اند. گرایش به موضوعات کالبدی - فضایی در سال ۱۳۸۶ به یکباره زیاد شده و رشد بیش از ۳۰۰ درصد را نسبت به سال قبل نشان می‌دهد. درنهایت در سال‌های ۱۳۸۷ و ۱۳۸۸ موضوعات اقتصادی مرتبط با زیر گروه موضوعی بخش خدمات، بیشترین سهم از پایان‌نامه / رساله‌های رشته‌ی جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی را داشته‌اند.

تأثیر سایر حوزه‌های علمی بر پایان‌نامه / رساله‌های مورد مطالعه

با توجه به ماهیت میان‌رشته‌ای بودن علوم جغرافیایی، به‌خوبی می‌توان تأثیر سایر علوم را بر پایان‌نامه / رساله‌های رشته‌ی جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی مشاهده کرد. جدول شماره‌ی ۶ تصویری از این تأثیرگذاری را نشان می‌دهد.

جدول ۶. تصویری از تأثیر حوزه‌های علمی بر پایان‌نامه / رساله‌های جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی

رشته	سال		۱۳۷۹		۱۳۸۰		۱۳۸۱		۱۳۸۲		۱۳۸۳	
	تعداد*	درصد	تعداد*	درصد	تعداد*	درصد	تعداد*	درصد	تعداد*	درصد	تعداد*	درصد
علوم اجتماعی	۳	۱۵	۴	۱۵/۳	۳	۱۵/۷	۲	۹/۵	۶	۱۳/۶		
علوم محیط زیست	-	-	۲	۷/۶	-	-	-	-	-	-	۱	۲/۲
علوم کشاورزی و منابع طبیعی	۸	۴۰	۶	۲۳/۰۷	۶	۳۱/۵	۷	۳۳/۳	۱۱	۲۵		
علوم اقتصادی	۲	۱۰	۶	۲۳/۰۷	۳	۱۵/۷	۴	۱۹/۰۴	۸	۱۸/۱		
علوم گردشگری	-	-	-	-	۲	۱۰/۵	۳	۱۴/۲	۶	۱۳/۶		
علوم مهندسی و معماری	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	۱	۲/۲
علوم کارآفرینی	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
علوم مدیریت	۱	۵	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
سیستم اطلاعات جغرافیایی	-	-	۱	۳/۸	-	-	۳	۱۴/۲	۳	۶/۸		
سایر رشته‌های علمی	-	-	-	-	۱	۵/۲	-	-	-	-	۲	۴/۵
غیر مرتبط (فقط جغرافیایی)	۶	۳۰	۷	۲۶/۹	۴	۲۱	۲	۹/۵	۶	۱۳/۶		
مجموع**	۲۰	۱۰۰	۲۶	۱۰۰	۱۹	۱۰۰	۲۱	۱۰۰	۴۴	۱۰۰		

رشته	سال		۱۳۸۴		۱۳۸۵		۱۳۸۶		۱۳۸۷		۱۳۸۸	
	تعداد*	درصد	تعداد*	درصد	تعداد*	درصد	تعداد*	درصد	تعداد*	درصد	تعداد*	درصد
علوم اجتماعی	۷	۲۰	۶	۱۸/۱	۸	۲۰	۸	۲۲/۲	۷	۱۹/۴		
علوم محیط زیست	۱	۲/۸	۳	۹/۰۹	۱	۲/۵	۲	۵/۵	۱	۲/۷		
علوم کشاورزی و منابع طبیعی	۷	۲۰	۶	۱۸/۱	۱۰	۲۵	۶	۱۶/۶	۷	۱۹/۴		
علوم اقتصادی	۸	۲۲/۸	۶	۱۸/۱	۳	۷/۵	۶	۱۶/۶	۴	۱۱/۱		
علوم گردشگری	۴	۱۱/۴	۳	۹/۰۹	۵	۱۲/۵	۲	۵/۵	۶	۱۶/۶		
علوم مهندسی و معماری	۱	۲/۸	-	-	۱	۲/۵	-	-	۱	۲/۷		
علوم کارآفرینی	-	-	-	-	-	-	۲	۵/۵	۳	۸/۳		
علوم مدیریت	۱	۲/۸	۱	۳/۰۳	۳	۷/۵	۳	۸/۳	۲	۵/۵		
سیستم اطلاعات جغرافیایی	۲	۵/۷	۲	۶/۰۶	۲	۵	۱	۲/۷	۱	۲/۷		
سایر رشته‌های علمی	۱	۲/۸	۳	۹/۰۹	۲	۵	۴	۱۱/۱	۱	۲/۷		
غیر مرتبط (فقط جغرافیایی)	۳	۸/۵	۳	۹/۰۹	۴	۱۰	۲	۵/۵	۳	۸/۳		
مجموع**	۳۵	۱۰۰	۳۳	۱۰۰	۴۰	۱۰۰	۳۶	۱۰۰	۳۶	۱۰۰		

*: تعداد پایان‌نامه / رساله مرتبط

** : بعضی از پایان‌نامه / رساله‌ها با بیش از یک رشته‌ی علمی مرتبط بوده‌اند؛ از این رو مجموع پایان‌نامه‌ها بیش از ۲۰۶ است.

بر اساس اطلاعات مندرج در این جدول، پایان‌نامه / رساله‌های رشته جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی در سال ۱۳۷۹ بیشتر متأثر از علوم کشاورزی و منابع طبیعی بوده است. در سال ۱۳۸۰ علاوه بر علوم کشاورزی و منابع طبیعی، علوم اقتصادی نیز بیشترین تأثیر را بر پایان‌نامه / رساله‌های رشته‌ی جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی داشته‌اند. تأثیر علوم مختلف بر پایان‌نامه / رساله‌های جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی در سال‌های ۱۳۸۱ تا ۱۳۸۸ به شرح زیر بوده است:

در سال ۱۳۸۱: علوم اجتماعی، علوم کشاورزی و منابع طبیعی و علوم اقتصادی.

در سال ۱۳۸۲: علوم کشاورزی و منابع طبیعی، علوم اقتصادی، علوم گردشگری و سیستم اطلاعات جغرافیایی.

در سال ۱۳۸۳: علوم کشاورزی و منابع طبیعی، علوم اقتصادی، علوم اجتماعی و علوم گردشگری.

در سال ۱۳۸۴: علوم اجتماعی، علوم کشاورزی و منابع طبیعی و علوم اقتصادی.

در سال ۱۳۸۵: علوم اجتماعی، علوم کشاورزی و منابع طبیعی و علوم اقتصادی.

در سال ۱۳۸۶: علوم کشاورزی و منابع طبیعی، علوم اجتماعی و علوم گردشگری.

در سال ۱۳۸۷: علوم اجتماعی، علوم کشاورزی و منابع طبیعی و علوم اقتصادی.

در سال ۱۳۸۸: علوم کشاورزی و منابع طبیعی، علوم اجتماعی و علوم گردشگری.

همچنین جدول شماره‌ی ۶ نشان می‌دهد که علوم مهندسی و معماری، کارآفرینی، محیط زیست و مدیریت،

به ترتیب کمترین تأثیر را بر پایان‌نامه / رساله‌های رشته‌ی جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی داشته‌اند.

نکته‌ی قابل توجه در این بررسی آن است که تا سال ۱۳۸۱، درصد پایان‌نامه / رساله‌هایی که فقط موضوعات

جغرافیایی داشته‌اند، بیشتر بوده است. این درصد از سال ۱۳۸۱ به بعد کاهش داشته است. به بیان دیگر، تا قبل از سال

۱۳۸۱ شاهد تأثیرگذاری کمتر رشته‌های علمی بر پایان‌نامه / رساله‌های رشته‌ی جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی هستیم.

نتیجه‌گیری

هدف از انجام این پژوهش، بررسی سیر موضوعی پایان‌نامه / رساله‌های رشته‌ی جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی دانشگاه‌های تهران، تربیت مدرس و شهید بهشتی در دوره‌ی ده‌ساله ۱۳۷۹ تا ۱۳۸۸ بود. برای این کار، تعداد ۲۰۶ پایان‌نامه / رساله مورد تحلیل محتوایی قرار گرفت. بررسی توزیع پایان‌نامه / رساله‌ها در بین گروه‌های موضوعی نشان‌دهنده‌ی گرایش فزاینده‌ی دانشجویان به انجام مطالعاتی با موضوعات اقتصادی است، بدین معنا که بیشتر پایان‌نامه / رساله‌ها (۴۱ درصد) دارای موضوعات اقتصادی بوده‌اند. همچنین کمترین گرایش پایان‌نامه / رساله‌ها به موضوعات زیست‌محیطی بوده است.

یافته‌های پژوهش حاکی از آن است که از سال ۱۳۷۹ تا سال ۱۳۸۳، دانشجویان این رشته، بیشتر موضوعات

اقتصادی مرتبط با بخش کشاورزی را برای انجام پایان‌نامه / رساله خود انتخاب کرده‌اند. در سال ۱۳۸۴، موضوعات

اقتصادی مرتبط با بخش صنایع روستایی و بخش خدمات و همچنین موضوعاتی که به بررسی روابط و عملکردهای

فضایی سکونتگاه‌های روستایی پرداخته‌اند، بیشترین فراوانی را به خود اختصاص داده‌اند. پایان‌نامه / رساله‌های دانشجویان

در سال ۱۳۸۵ بیشتر به موضوعات اقتصادی مرتبط با زیرگروه موضوعی بخش خدمات و موضوعات کالبدی - فضایی

مرتبط با زیرگروه "روابط و عملکردهای فضایی سکونتگاه‌های روستایی" گرایش داشته است. گرایش به موضوعات کالبدی - فضایی در سال ۱۳۸۶ افزایش ناگهانی داشته است. در سال‌های ۱۳۸۷ و ۱۳۸۸ موضوعات اقتصادی مرتبط با زیرگروه موضوعی بخش خدمات، بیشترین سهم از پایان‌نامه/ رساله‌های رشته‌ی جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی را به خود اختصاص داده است.

نتایج پژوهش نشان می‌دهد که از بین موضوعات پنج‌گانه در گرایش به موضوعات کالبدی - فضایی و نهادی - مدیریتی بین دانشگاه‌های مورد مطالعه تفاوت معناداری وجود دارد. به این نحو که دانشجویان دو دانشگاه تربیت مدرس و دانشگاه تهران گرایش کمتری به موضوعات کالبدی - فضایی نسبت به دانشگاه شهید بهشتی داشته‌اند. همچنین دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس گرایش بیشتری به موضوعات نهادی - مدیریتی نسبت به دو دانشگاه شهید بهشتی و دانشگاه تهران داشته‌اند.

یافته‌های پژوهش بیان می‌کند که علوم کشاورزی و منابع طبیعی، علوم اجتماعی و علوم اقتصادی، به‌ترتیب بیشترین تأثیر را بر پایان‌نامه/ رساله‌های رشته‌ی جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی داشته‌اند. همچنین در سال‌های ۱۳۸۲، ۱۳۸۳، ۱۳۸۶ و ۱۳۸۸ شاهد تأثیر علوم گردشگری بر این پایان‌نامه/ رساله هستیم. در این زمینه، علوم مهندسی و معماری، کارآفرینی، محیط زیست و مدیریت، به‌ترتیب کمترین تأثیر را بر پایان‌نامه/ رساله‌های رشته‌ی جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی داشته‌اند. همچنین بررسی یافته‌ها نشانگر آن است که بعد از سال ۱۳۸۱، تأثیرگذاری رشته‌های علمی بر پایان‌نامه/ رساله‌های رشته‌ی جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی بیشتر شده است.

بررسی موضوعات پایان‌نامه/ رساله‌ها نشان داد که در برخی از برهه‌ها با ورود مباحث جدید به رشته‌ی جغرافیا، حجم زیادی از موضوعات پایان‌نامه/ رساله‌ها به سوی آنها سوق پیدا می‌کنند. از جمله این مباحث، می‌توان به گردشگری و توسعه‌ی پایدار اشاره کرد. برای نمونه با ورود بحث گردشگری به محافل علمی رشته‌ی جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، شاهد گرایش دانشجویان این رشته‌ی دانشگاهی به انجام پایان‌نامه/ رساله‌هایی با موضوع گردشگری روستایی هستیم. این گرایش، سبب افزایش تعداد پایان‌نامه/ رساله‌های اقتصادی مرتبط با بخش خدمات روستایی شده است. این وضعیت از سال ۱۳۸۱ به بعد، گسترش بیشتری پیدا می‌کند.

مرحله‌ی انتخاب موضوع که یکی از مهم‌ترین مراحل انجام پژوهش علمی دانشجویان شمرده می‌شود، تأثیر به‌سزایی در گرایش موضوعی پایان‌نامه/ رساله‌های آنها داشته است. از این‌رو برای بررسی دقیق‌تر و علمی‌تر گرایش‌های موضوعی پایان‌نامه/ رساله‌های دانشجویان، شناسایی مهم‌ترین عوامل مؤثر بر انتخاب موضوع از سوی دانشجویان ضروری به نظر می‌رسد. در این راستا، محقق ضمن انجام پژوهشی^۱ به بررسی مهم‌ترین عوامل مؤثر بر انتخاب موضوع پایان‌نامه/ رساله‌های دانشجویان رشته‌ی جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی در سه دانشگاه مورد مطالعه پرداخته است. نتایج

۱. نیک‌سیرت، مسعود (۱۳۸۹)، سنجش ارتباط بین تحقیقات علمی و نیازهای جامعه‌ی روستایی؛ مورد مطالعه: پایان‌نامه/ رساله‌های کارشناسی ارشد و دکترای رشته‌ی جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد، به راهنمایی سیدعلی بدری، دانشکده‌ی جغرافیای دانشگاه تهران.

این پژوهش نشان داد که پنج دسته از عوامل در انتخاب موضوع پایان‌نامه / رساله‌های رشته‌ی جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی مؤثر بوده‌اند. این عوامل عبارتند از:

- محیط دانشگاه؛
- ویژگی‌های شخصی دانشجو؛
- زمان و سهولت دسترسی به منابع، ارتباط با سازمان‌ها و نهادها؛
- تعلق مکانی.

در بین این عوامل، تأثیر عامل محیط دانشگاه با مؤلفه‌هایی چون، امکانات و تجهیزات دانشگاه، شیوه‌ی اجرایی گروه آموزشی دانشگاه محل تحصیل، محدودیت‌های گروه آموزشی، موضوعات مطرح شده در مباحث کلاسی، موضوع پیشنهادی استاد راهنما، حوزه‌ی تخصصی استاد راهنما و مانند اینها، بیشتر از سایر عوامل بوده است. بنابراین ضروری به نظر می‌رسد که گروه‌های آموزشی جغرافیا، دانشجویان را به سمت انتخاب موضوعات جدید، بکر و کاربردی ترغیب کنند و از موازی‌کاری دانشجویان که سهل‌تر و مطمئن‌تر به نظر می‌رسد، جلوگیری کنند. در این زمینه تغییر روش‌های تدریس و سرفصل برنامه‌های تدریس جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، می‌تواند کارگشا باشد.

با توجه به خلاءهای پژوهشی در رشته‌ی جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی و ضرورت توجه به نیازهای پژوهشی جامعه‌ی روستایی، پیشنهاد می‌شود برای هدفمندشدن پایان‌نامه / رساله‌ها و جهت‌دادن به موضوع آنها، اولویت‌سنجی پژوهشی به‌طور متناوب در مناطق روستایی کشور انجام شود تا مبنای کمک به دانشجویان در انتخاب موضوعات متناسب با هر دوره‌ی زمانی قرار گیرد.

منابع

1. Abdoulaye, H., 2002, **Research Trends in Library and Information Science at the International Islamic University Malaysia**, Library Review, Vol. 51, No. 1, PP. 32-37.
2. Abdul, M., 2004, **Thematic Trends in Children's Fiction Books**, Journal of Book, No. 58, PP. 107-114. (in Persian).
3. Afghahi, E., 2007, **The Study of Trend LIS Field Research Based on Citation 2005 - 1996 in the Journal Ryst in the 2002 and 2006**, MS Thesis, Supervisor: M. Bagheri, Department of Psychology and Educational Sciences, Tehran University. (in Persian)
4. Afghahi, E., and Bagheri, M., 2008, **the Study of Trend LIS Field Research Based on Citation 2005 - 1996 in the Journal Ryst in the 2002 and 2006**, Journal of Information and Public Library (Message on Library Former), Vol. 14, No. 55, PP. 5-26. (in Persian)
5. Almasi, M. and Soheil, K. and Sepahban Qara Baba, A., 2009, **Investigate the Effect of Using Graduates of Higher Education on Economic Growth of Iran**, Journal of Economic Research, Vol. 9, No. 4, PP. 23-40. (in Persian)
6. Amiri Ardakani, M. and Shahvali, M., 2003, **Principles, Concepts and Studies of Indigenous Knowledge in Agriculture**, Ministry of Construction Jihad, the Research Center and Evaluation of Rural Issues, Tehran. (in Persian)

7. Azad, A. and Mansourian, Y., 2001, **Looking at the Titles of Foreign Library and Information Field Doctoral Dissertations between 1994 and 1999**, Journal of Library, No. 37, PP. 85-101. (*in Persian*)
8. Azaranfar, J., 2006, **Content analysis of Dissertations in Library and Information Field in the Years 1994 to 2003 Available in Institute for Scientific Information and Documentation Iran**, Journal of Information Science and Technology, Vol. 21, No. 4, PP. 19-39. (*in Persian*)
9. Bardin, L., 1977, **L'analyse de Contenu**, P.U.F. Press, Paris.
10. Botterill, D. and Haven, C. and Gale, T., 2002, **A Survey of Doctoral Theses Accepted by Universities in the UK and Ireland for Studies Related to Tourism**, Tourist Studies, Vol. 2, No. 3, PP. 283-311.
11. Corr, M., 1994, **Toward Ecophilosophical Approach to Community and Regional Planning**, A Bioregional Frame Work, Planning Paper, Vancouver.
12. Daneshgar, M., 2003, **Subject Analysis of the Master Theses Field of Persian Language and Literature in Tarbiat Modarres University Since 1985 Until 1996**, Paper Presented at the Second Conference of Persian Language and Literature Research, Center for International Studies of Persian Language and Literature, Tehran. (*in Persian*)
13. Gheybizad, A., 2007, **the Study of Thematic Trends of Books About Children and Adolescents During 2001-2005**, Journal of Library and Information Science, No. 39, PP. 167-180. (*in Persian*)
14. Gorji, H. A., Rahmanpour, S., Mohaghegh, N. and Hussein, F., 2008, **Thematic Trends of Dissertations in Faculty of Management and Medical Information (from 2001-2007)**, Health Management Quarterly, No. 33, PP. 23-32. (*in Persian*)
15. Gulzari, M., 2007, **Urban Geography and Recognizing Village**, Librarian, Tehran. (*in Persian*)
16. Hafez -Nia, M. R., 2008, **Introduction to Research Methods in Human Sciences**, the Center of Studying and Compiling University Books in Humanities, (SAMT), Tehran. (*in Persian*)
17. Heravi Karimvi, M., Aieen, F., Ahmadi, F. and Tootoonchi, M., 2006, **Do Topics in Nursing Research the Master Theses the Burden of Diseases on Disability Adjusted Life Years to Match?**, Iranian Journal of Medical Education, Vol. 6, No. 1, PP. 117-124. (*in Persian*)
18. Hiuva, Zh., Dobrolesky, K. and Chambers, R., 1998, **Problems of Rural Sociology, Social Construction of Rural Communities**, Translated Mostafa Azkia and Mohammad Mohajer Irvani and Ali Akbar Nik Kholgh, Third Edition, Published by Rozbehan, Tehran. (*in Persian*)
19. Hosseini Abari, S. H., 2001, **Entry on the Geography of Rural Iran**, Isfahan University. (*in Persian*)

20. Hosseinpanah, A., 2007, **Evaluation of Tendency Course of Topics and Research Methods in LIS Master's Thesis, University of Tehran's Government between 2000 to 2006**, MS Thesis, LIS Courses, Faculty of Psychology and Educational Sciences, Supervisor Gholamreza Fadaie, Tehran University. (*in Persian*)
21. Kiyanmehr, Sh., 1997, **The Study of Thematic Trends of Theses in Library and Information Science in University of Tehran During the Years 1987 Until 1996**, MS Thesis, Supervisor: Asadi Gorgani, F. Iran University of Medical Sciences and Health Services, Faculty of Management and Medical Information. (*in Persian*)
22. Mahdavi, M., 2006, **Introduction to the Geography of Rural in Iran**, Seventh Printing, the Center of Studying and Compiling University Books in Humanities (SAMT), Tehran. (*in Persian*)
23. Makizadeh, F., 2008, **the Citation Analysis of Geography Dissertations (Urban Planning) at the Tehran, Yazd and Tarbiat Modarres Universities (1997-2005) with Emphasis on Dissertations Cited as Influential Factors**, Journal of Book, No. 76, PP.125- 145. (*in Persian*)
24. Matlabi, D., 2009, **Select a Topic: Need or Cooked**, Generalities Book of the Month, Vol. 13, No. 147, PP. 26-27. (*in Persian*)
25. Meyer-Arendt, K.J. & Wall, G., 1990, **North American Tourism and Cultural Geography**, Journal of Cultural Geography, Vol. 11, No. 1, PP. 1-3.
26. Mommoh, O.M., 1996, **Analysis of Post-Graduate thesis in Library**, Archival and Information, Library Focus, No. 13&14, PP.105-115.
27. Moradi Lakeh, M., Goshehgir, S. A. and Amini, M., 2008, **Trend of Tendency to Subject of the Traditional Medicine and Complementary / Alternative in Thesis Research (1991 to 2006)**, Journal of Health Monitor, No. 4, PP. 337- 344. (*in Persian*)
28. Nozari, S., 2008, **the Study of Thematic Trends Articles in Encyclopedia of Library and Information Science**, Journal of the Book, No. 74, PP. 53-60. (*in Persian*)
29. Perreault, Denis., 2004, redefinition of rural sociology, translated by Jamshid Homan, Iranian Journal of Sociology, Volume V, No. 4, PP. 134-111 (*in Persian*).
30. Saeedi, A., 2002, **Foundations of Rural Geography**, the Center of Studying and Compiling University Books in Humanities (SAMT), Tehran. (*in Persian*)
31. Shafiee, M. and Yazdanian, V., 2007, **Conceptual Development of Relationship between Industry and Universities: a Pragmatic Approach to Institution-oriented Approaches**, Iranian Journal of Engineering Education, No. 36, Vol. , PP. 81-110. (*in Persian*)
32. Sobhani nejad, M. and Afshar, A., 2008, **Explaining the Nature and Components of Quality Assessment in Higher Education Systems in order to Identify Challenges and offer Some Innovative Solutions**, Journal of Culture in the Islamic University, Vol. 12, No. 4, PP. 65-82. (*in Persian*)
33. Strong, D.A., Grosso, P.D., Burwick, A., Jethwani, V. and Ponza, M., 2005, **Rural Research Needs and Data Sources For Selected Human Services Topics**, Office of the Assistant Secretary for Planning and Evaluation (ASPE), U.S. Department of Health and Human Services, Washington.

34. Tayie, H., 2003, **Recognition and Prediction of the Country Human Resources**, Planning and Higher Education Research Institute, Tehran. (*in Persian*)
35. Yusuf, R.O. & Ukoje, J.A., 2010, **Recent Observations on Rural Geographic Research in Nigeria**, Research Journal of Environmental and Earth Sciences, Vol. 2, No. 2, PP. 76-81.
36. Zaki, M. A., 2008, **the Study and Content Analysis of Tourism in Iran's Thesis**, Journal of Information Science and Technology, Vol. 24. No. 1, PP. 51-78. (*in Persian*)

The Study of Trend Thesis / Dissertations Topic in Geography and Rural Planning Discipline (from 2000- 2009)

Case Study: Thesis / Dissertations in University of Tehran, Shahid Beheshti University and Tarbiat Modarres University

Niksirat M.

MA. in Geography and Rural Planning, University of Tehran

Badri S.A. *

Associate Prof. in Geography and Rural Planning, University of Tehran

Received: 27/02/2012

Accepted: 17/10/2012

Extended Abstract

Introduction

Majority of researches in rural fields are carried out by post graduate students in geography and rural planning discipline. As these students are expected both to achieve goals of rural development in one hand and the mission of higher education in the country on the other, they should consider the application of their research results and achievements. One way to achieve this goal is organizing and directing topics of thesis / dissertations of MA and Ph.D. students of geography and rural planning in a way to meet the needs of the rural community. This requires knowledge and study of topic trends of this thesis / dissertations that is the purpose of this study.

Methodology

This study is a descriptive – analytic research and the by which it has been conducted is "content analysis". The Statistic population of the research is 206 Thesis / Dissertations of Students of Geography and Rural Planning in three Universities including Shahid Beheshti University, Tarbiat Modarres University and Tehran of Tehran. With teachers and experts in this field, basis of the thesis topic, indicators of sustainable development was considered as economic, social-cultural, political and institutional-managerial, physical-spatial, and environmental. Hence, these topics are in five general categories and 22 subjects subgroups. The thesis / dissertations inclusion in topics is not possible in any of the 21 subgroups as

miscellaneous group. Some of thesis / dissertations because of the nature of the topic could be assigned in more than one group. Using the control checklist, information contained in the opening pages of thesis / dissertations (15 index) (Include: subject, spatial domain, the domain of the subject, the relationship with other academic disciplines, universities, the Supervisor, the Advisor, the number of pages, student gender, methodology, tools used in the study, scores of thesis / dissertation) have been collected. This information has been coded into SPSS 16 software and have been analyzed using descriptive and inferential statistics.

Results and Discussion

The highest number (31 cases) of dissertations has been defended in the 1386 year and the lowest number (13 cases) has been in the 1381. The maximum number of pages of the thesis/ dissertations is related to the year 1386 and the lowest number of pages was for year 1381. Most students defended in Tehran University in July, August and February have paid charges. This situation is also observed in Shahid Beheshti University, with the difference that in addition to these three months, mostly students, in December have pain for this. Tarbiat Modarres University students are also in such a situation in months of April, July, September and March as the date of the defense of the thesis / dissertation.

Approximately 41 percent of the thesis / dissertation have Tendency to economic topics. These thesis / dissertations have been classified in five subgroups. These subgroups are: "agriculture", "Industrial sector", and "service sector", "The problems of rural economy" and "employment and entrepreneurship." Among these, the highest number (about 34%), are in the subgroup of "services". About 15 percent of the thesis / dissertation have Tendency to "socio - cultural" topics. Most of theses topics are in the "social problems" subgroups. Among the five topic groups, thesis / dissertation less (about 8 percent) have tendency to topics related to the "environmental" category. In all academic years except 1386 the tendency in topics of thesis / dissertation has been towards economic topics. In the 1386 the most thesis / dissertation is related to physical- spatial topics.

In tendency to physical- spatial ($\text{sig} = 0 / 003$), and institutional - managerial ($\text{sig} = 0 / 005$) topics, there is significant difference between the three universities.

Agricultural and Natural Resources, and Economic Sciences and Social Sciences have the most effect on the thesis / dissertations of geography and rural planning studies.

Conclusion

The results indicate that among the five subjects, there are significant differences in tendency to physical- spatial and institutional - managerial topics between the universities. The research findings indicate that the agricultural and natural resources and social and economic sciences have the most effect on the thesis / dissertations in the discipline of geography and rural planning.

Keywords: *Scientific Research, Topic Tendency, Thesis / Dissertation, Geography and Rural Planning.*